

библиотек римско-католических монастырей Волынской губернии в конце XVIII – начале XIX в. Анализируется книжный фонд библиотеки Луцкого монастыря ордена тринитариев по материалам визитаций за разные годы и проводится его сравнение с библиотеками других монастырей в губернии. Наблюдается, что в библиотеках больше всего было произведений церковно-религиозной тематики, изданных преимущественно в XVIII в., немало хранилось светской литературы, главным образом латиноязычной. Книги изданы в разных типографиях Западной Европы и Речи Посполитой. Делается вывод, что количество книг и их жанрово-тематическое разнообразие в монастырских библиотеках зависели от материального обеспечения обители, наличия при ней учебных заведений или новициата.

Ключевые слова: Волынская губерния, римско-католические монастыри, библиотека, библиотечный каталог, книги.

Kyryliuk Anna. Genre and Thematic Repertoire of the Libraries of the Roman Catholic Monasteries of Volyn Governorate (end of the XVIII – the Beginning of the XIX Century). Considered genre and thematic repertoire library of Roman Catholic monasteries in Volyn Governorate end of the XVIII – the beginning of the XIX century. Done detailed analysis available in the library Lutsk Trinitarian Order monastery of books on materials visitations for different years. An attempt is made to compare the genre repertoire of libraries of other monasteries in the governorate with the library of Trinitarians in Lutsk. Revealed that most libraries were works in the church and religious subjects, published mainly in the XVIII century. But many remained secular literature, mostly Latin-speaking. The books came from various printing houses in Western Europe and the Commonwealth. It was concluded that the number of books and their genre and thematic variety in monastery libraries depend on his financial security, availability of schools him or novitiate.

Key words: Volyn Governorate, Roman Catholic monasteries, library, library catalog, books.

Стаття надійшла до редколегії
17.10.2017 р.

УДК 94:352.07(477.82)«187/189»

Пауліна Леснича¹

Реформування міського управління у Волинській губернії (остання третина XIX ст.)

Розглянуто особливості реформування міського управління у Волинській губернії в останній третині XIX ст. Проаналізовано нормативно-правові акти, на підставі яких вибирали нові органи міської влади. Увагу акцентовано на особливостях уведення в дію Міського положення 1870 р. та Міського положення 1892 р. на Волині. Розкрито відмінності здійснення міської реформи в державних і приватновласницьких містах губернії.

Ключові слова: Волинська губернія, місто, міська дума, спрощене громадське управління, Міське положення 1870 р., Міське положення 1892 р.

Постановка наукової проблеми та її значення. Законодавчі засади, які регулюють та унормовують внутрішньоміське врядування, є одночасно продуктом і відображенням основних управлінських потреб суспільства. Упродовж останньої третини XIX ст. в Російській імперії змінювалася система міських владних органів на основі двох Міських положень 1870 р. та 1892 р. Позастановий принцип формування складу міських органів влади поступово став домінувати. Дослідження процесу й особливостей упровадження нових засад управління містом дає змогу з'ясувати особливості його функціонування у Волинській губернії.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Окремі аспекти впровадження нового міського законодавства в українських губерніях Російської імперії стали предметом дослідження сучасних українських учених. Проблеми впровадження нового міського законодавства у Волинській губернії відображено в працях О. Прищепи [13, 15] та М. Бармака [1]. Зміни правових засад функціонування міських дум Волині й Поділля відповідно до Міського положення 1892 р. висвітлив А. Седляр [17]. Вивчення діяльності органів міського врядування Правобережної України в другій половині XIX ст. стосується дисертація Т. Щерби [22]. Наявні також дослідження, у яких розглянуто процес утілення нових засад урядування в окремих міських поселеннях губернії [16].

¹ © Леснича П., 2017

Джерельну базу дослідження складають законодавчі акти, на основі яких відбувалося реформування міського управління в Російській імперії загалом [3, 4, 12] та роз'яснення імперської влади щодо специфіки його впровадження в західних губерніях держави [10], а також рапорти й донесення волинського губернатора генерал-губернатору, які містять інформацію про хід проведення міської реформи в містах Волині [18, 19, 20].

Мета статті – виявити особливості реформування міського управління Волинської губернії в останній третині XIX ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Після приєднання Волині до складу Російської імперії врядування в містах тривалий час не було унормоване відповідно до тогочасного російського законодавства. До середини XIX ст. продовжували діяти магістрати як основні судові та господарські органи міської влади в Житомирі, Овручі, Луцьку, Володимирі-Волинському, Кременці, Ковелі та Дубні [7, с. 153]. Віданню Новоград-Волинського магістрату й думи підлягали справи міщан приватновласницьких повітових міст: Рівного, Заслава, Острога та Старокостянтинова [19, арк. 25]. Наприкінці 1830-х рр. у структурі магістратів волинських міст виділено думи, які керували міським господарством. Магістрати, що залишилися судовими інстанціями, були ліквідовані в 1861 р., а їхні повноваження передано в повітові суди; міські думи продовжили працювати [7, с. 159].

За правління Олександра II, яке ознаменувалося спробою реформування російського традиційного державного устрою, у 1870 р. схвалено Міське положення [3], на підставі якого вводилася нова система міського управління. Згідно з цим законом створювалися дві інституції: міська дума (із визначеною кількістю гласних відповідно до кількості виборців) та міська управа як її виконавчий орган. На чолі обох стояв міський голова, котрого обирали члени думи з-поміж себе; вони ж призначали також склад управи (кандидати могли й не бути гласними, але обов'язково мали відповідати виборчому цензу). Для вирішення окремих нагальних питань міська дума могла створювати особливі виконавчі комісії. Періодичність виборів до органів міського врядування складала чотири роки, задля чого скликалися виборчі зібрання – колегії виборців, які також належали до органів міського управління. Вони обирали членів міської думи – гласних. У містах, чисельність виборців у яких не перевищувала трьохсот осіб, дума нараховувала тридцять членів; якщо ж тих, хто отримав виборчі права, було більше, то на кожні наступні сто п'ятдесят виборців розширювали думу ще на шість гласних; максимальна їх кількість не могла перевищувати сімдесяти двох гласних [3, с. 824–831]. Очевидно, що укладачами Міського положення була одразу врахована обмежена кількість виборців у більшості міст імперії.

Обирати та бути обраним до органів міського врядування мав право кожен міський мешканець за таких умов: бути підданом Російської імперії, мати щонайменше 25 років, володіти на праві приватної власності нерухомістю в межах міста, із якої сплачувати міські податки й збори та не мати заборгованості в цьому. Містяни, котрі відповідали цим вимогам, об'єднувались у три виборчі зібрання, що формувалися відповідно до розміру сплати ними міських податків і зборів. Від кожного виборчого зібрання обиралася третина складу міської думи. Євреї не мали право обіймати посаду міського голови, а чисельність нехристиян у думі не повинна перевищувати третини від загального її складу [3, с. 825–831].

Функції новоутворених міських органів влади обмежувалися розв'язанням суто господарських проблем: благоустрою, тобто складанням планів міста, утриманням і ремонтом його вулиць та майданів тощо; заходами з охорони санітарного стану й протипожежної безпеки в місті; влаштуванням за рахунок міської скарбниці благочинних закладів, лікарень, освітніх установ, театрів, бібліотек тощо [3, с. 823].

Для контролю за діяльністю міського управління окремо створювалося губернське в міських справах присутствіє як структурна одиниця губернського правління. До його складу входили губернатор, віце-губернатор, очільник казенної палати, прокурор окружного суду й голова мирового з'їзду суддів. Ця інституція мала виконувати функції апеляційної інстанції, а також їй належало вирішувати спірні питання щодо впровадження в дію обов'язкових постанов міських дум [3, с. 824].

Прийняття рішення про введення нового міського управління в західних губерніях імперії (окрім Києва) відкладалося до часу проведення додаткових консультацій із місцевими генерал-губернаторами [3, с. 821]. Причиною такого зволікання, очевидно, були побоювання вводити міське врядування в краї, політично нестабільному з погляду центральної влади. У 1870 р. створено спеціальну урядову комісію, яка зайнялася вивченням питання про доцільність та час проведення міської реформи в західних губерніях [14, с. 145]. Результати її діяльності втілено в спеціальній постанові Державної думи Російської імперії від 29 квітня 1875 р. й указі Сенату від 6 червня того ж року [1, с. 85], якими затверджено дозвіл на введення в дію нового міського законодавства в західних губерніях [10]. У 1876–1878 рр. відбулося

впровадження Міського положення в Київській губернії, у 1878–1882 рр. – у Подільській, а в 1881–1883 рр. – у Волинській (окрім губернського Житомира, у якому нове законодавство увійшло в дію в 1877 р.) [22, с. 10].

Реформування міського врядування в повному об'ємі відбувалося лише в містах державної форми власності, а в приватновласницьких міських поселеннях повинні бути створені спрощені громадські управління, підпорядковані безпосередньо губернатору [10, с. 463]. На чолі цих органів міського управління мав стояти міський староста, якого обрали купці та міщани.

У 1876 р. створено Волинське губернське у міських справах присутствіє для контролю за діяльністю реформованих міських владних інституцій [14, с. 145].

Процес реформування міського управління в губернії поставлено в залежність від часу перетворення органів міської влади в Новограді-Волинському. Спершу волинський губернатор передбачав запровадити Міське положення в цьому місті в 1877 р. [19, арк. 1], але процес виведення з-під відання Новоград-Волинської міської думи «цивільних та станових справ» Заслава, Острога, Старокостянтинова й Рівного змусив його відкласти вирішення цього питання на деякий час. У донесенні генерал-губернатору за 1880 р. він зазначив, що «приватновласницькі міста Заслав, Остріг, Старокостянтинів і Рівне, які знаходяться нині в віданні Новоград-Волинської міської думи, [...] мають створити в себе спрощене громадське управління з міського старости за вибором містян (купців і міщан) та з помічників для нього по одному від станів: міщанського і купецького» [19, арк. 3–4]. Щодо необхідності реформування управлінських установ у решті волинських міст очільник губернії зауважив, що «хоча дані про це зібрані, але здавалося би більш корисним зачекати з введенням Міського положення в інших містах губернії до введення на нових засадах міських і громадських управлінь в м. Новограді-Волинську та приписаних до нього приватновласницьких містах з їх містечками, щоб одночасна реформа не призвела до якихось ускладнень у поточних справах» [19, арк. 6]. У відповідь на це генерал-губернатор зазначив, що «введення Міського положення 1870 року в інших містах Волинської губернії не має бути поставлене в залежність від введення положення в місті Новограді-Волинському, так як між введенням положення в цьому останньому місті та в інших державних містах ввіреної Вам губернії не існує жодного зв'язку [...]» [19, арк. 14].

Були й інші причини, через які волинській губернатор не поспішав реформувати міське управління. У тому ж 1880 р. він зауважив, що «через склад населення м. Луцька і через переважання серед його християнського населення неправославного елементу можна було б остерігатися, що останній користуватиметься значним впливом при запровадженні в цьому місті нового громадського управління, але беручи до уваги, що з відкриттям у поточному році в м. Луцьку Окружного суду, приплив російського елементу, поза сумнівом, має посилитися [...]» [20, арк. 5].

Напевне, не останню роль у питанні пришвидшення введення в повітових містах Волинської губернії Міського положення відіграли також численні прохання щодо цього їхніх мешканців як на ім'я генерал-губернатора [19, арк. 10], так і до міністра внутрішніх справ Російської імперії [19, арк. 25]. Наприклад, у 1881 р. лучани надіслали на адресу міністерства внутрішніх справ Російської імперії телеграму такого змісту: «[...] шість місяців вводиться Міське положення [...], у справі застій [...], просимо дозволити відкрити в Луцьку [...] міську управу» [цит. за: 14, с. 147–148]. Містяни губернії поклали значні сподівання на впровадження нових міських управлінських інституцій, що дало би змогу, на їхню думку, виконати господарські справи їхніх міст.

У 1881 р. розпочала роботу міська дума у Луцьку, сформована відповідно до нових засад [20, арк. 62], а в 1882 р. – у Володимирі-Волинському, Овручі, Кременці та Новограді-Волинському [19, арк. 52–54]. У Рівному, Заславі, Старокостянтиніві й Острозі створено спрощені громадські управління [19, арк. 54].

Дещо інша ситуація склалась у приватновласницькому Дубні, яке тривалий час мало власну міську думу. Волинський губернатор пропонував увести тут, як і в інших містах, які перебували в приватній власності, спрощене громадське управління [19, арк. 32]. Генерал-губернатор у відповідь зауважив, що «спрощені громадські управління вводяться лише в тих приватновласницьких містах, які не мають власних міських управлінь [...]. А оскільки в приватновласницькому м. Дубно існує здавна на виборній основі самостійна міська дума [...]» [19, арк. 40], то й застосування цього правила недоречне. Реформування міського врядування Дубна, відповідно до Міського положення 1870 р., так і не відбулося [14, с. 146].

Вибори до новостворених управлінь міського врядування не завжди задовольняли губернську владу. Так, двічі відмовлено в затвердженні на посаді міського голови Володимира-Волинського, титулярного радника І. А. Тржасковського, а його заступником А. Флика, бо обоє вони були поляками, а останній ще й неписьменний [19, арк. 52–53], хоча жодна з названих причин не була закріплена законодавчо, у Луцьку та Житомирі також обрали заступниками міських голів католиків, кандидатури яких одразу були відхилені губернатором [18, арк. 80].

Така практика була порушенням чинного законодавства з боку губернської влади, адже обмеження права бути обраним на керівні посади міського врядування стосувалося лише євреїв. Отже, склалася правова колізія, вирішити яку волинський губернатор запропонував таким чином: повітовим справникам повідомлено, «щоб вони в жодному разі не офіційно, а у приватному порядку і лише за посередництвом впливових і благонадійних людей намагалися донести до свідомості міських виборців щодо даремності обрання на посаду міського голови осіб польського походження» [18, арк. 80].

Оскільки, на думку губернатора, «католицьке віросповідання та польське походження слугує суттєвою ознакою політичної неблагонадійності» [18, арк. 81], то в нього виникнуло питання, чи варто допускати католиків і на посади міських старост у повітових приватновласницьких містах губернії, у яких уводилося спрощене громадське управління [18, арк. 81]. Відповідь генерал-губернатора була однозначною: «ступінь політичної благонадійності таких осіб має бути визначений не віросповіданням чи релігією, а походженням, тобто приналежністю особи до тієї чи іншої національності, оскільки цим самим, у більшості випадків, визначаються й власне політичні переконання особи» [18, арк. 82], а «на посади міських старост, як представників спрощених громадських управлінь в приватновласницьких містах зарано допускати осіб польського походження та й на призначення на державну службу, хоча б і в канцелярію предводителя дворянства, осіб польської національності також не слід давати згоду» [18, арк. 82]. Як наслідок, поляки були усунені від можливості обійняти керівні посади в міському управлінні Волинської губернії.

Однак відхилення від цього «неофіційного» правила простежено лише в Ковелі, коли обраний у 1881 р. міський голова через три роки за власним бажанням пішов із посади. Тому в 1884 р. на засіданні міської думи одноголосно до кінця терміну її каденції призначено його заступником католика Л. І. Стржелецького, який повідомив, що згоден прийняти посаду міського голови без зарплати, оскільки міський бюджет і так украй обмежений [20, арк. 193]. Як зауважив волинський губернатор у своєму донесенні, інших потенційних кандидатів серед осіб «російського» походження у цьому скликанні думи не було [20, арк. 193], тому генерал-губернатор, урахувавши той факт, що каденція Ковельської міської думи закінчувалася через рік, затвердив Л. І. Стржелецького на посаді [20, арк. 195].

Нарікання губернатора викликала й неефективність діяльності виконавчих органів міської влади. Так, у 1879 р. він довів до відома генерал-губернатора, що «якщо попередній склад управи (в Житомирі) викликав справедливі нарікання щодо відсутності енергії та через відсутність діяльності, то все ж таки в моральному відношенні він був поза сумнівом» [18, арк. 49], натомість новий складався «переважно з елементів сумнівної моралі» [18, арк. 49]. Щоб забезпечити входження до нової управи необхідних їм людей, деякі члени Житомирської міської думи внесли на розгляд гласних пропозицію про зменшення утримання посадовим особам управи (що, до речі, було заборонено законодавством [9, с. 228]). Незадоволення губернського очільника також викликало обрання гласного Щастного заступником міського голови, адже він був звільнений із попереднього місця служби за хабарництво [18, арк. 49]. Через підозру в підкупі виборців відмінено також вибори до міської управи Ковеля в 1881 р. після звернення до генерал-губернатора з відповідною скаргою одного з гласних міста [18, арк. 78].

Незадовільним був рівень освіти новообраних членів міських дум. Так, серед житомирських обранців (1884–1888 рр. каденції міського управління) лише п'ять із 65 мали вищу освіту, а середню чи домашню – 26 та 24 гласних відповідно [14, с. 149]. Ще гірша ситуація склалась у повітових містах, а, забігаючи наперед, варто зауважити, що навіть у 1914 р. у складі Кременецької міської думи з 29 осіб троє були неписьменними [6, арк. 74].

Загалом, Міське положення 1870 р. діяло у Волинській губернії впродовж лише п'ятнадцяти років. Видання нового Міського положення 1892 р. офіційно обґрунтовувалося необхідністю усунення недоліків, які виявлено в попередньому законі [8, с. 430]. Його зміст фактично зберігав усі норми попереднього закону, уточнюючи чи змінюючи окремі положення. Це, насамперед, стосувалося обмеження виборчого права. Якщо згідно з Положенням 1870 р. обирати та бути обраними мали право всі платники

податків на користь міста, то, за новим законодавчим актом, установлювалася чітко визначена сума отриманого ними річного оподаткованого прибутку: не менше 1000 руб. у губернському та не менше 300 руб. – у повітовому місті [4, с. 437].

Відтепер для виборів гласних на наступні чотири роки скликалось одне виборче зібрання, що було наслідком суттєвого зменшення кількості тих, хто володів правом голосу відповідно до нового закону. Їх кількість із числа осіб нехристиянських віросповідань обмежувалась однією п'ятою від загальної кількості обраних. Єврейська громада міст була повністю усунена від участі у виборах, а гласних від них призначали губернатори в загальній кількості не більше однієї десятої всіх гласних. Постанови міських дум набували чинності після затвердження їх губернатором [4, с. 432–439].

У Положенні 1892 р. встановлювався новий кількісний склад міських дум. У містах із кількістю виборців, меншою ніж сто осіб, кількість обраних гласних мала дорівнювати двадцяти, на кожні ж наступні п'ятдесят осіб виборців додавалося по три нові вакансії [4, с. 440]. Виконання функцій гласного думи було почесним обов'язком, лише міський голова та члени міської управи вважалися чиновниками [4, с. 443] й отримували заробітну плату.

У тих містах, упровадження Міського положення 1892 р. у яких було неможливим у зв'язку з недостатніми міськими доходами, що не давало змоги утримувати міське управління в повному обсязі, передбачалося створення спрощених громадських управлінь [4, с. 436]. Відповідно до «Правил про спрощені громадські управління» [12, с. 170–171], кількість обраних до них мала становити від дванадцяти до п'ятнадцяти осіб, а виборче право належало лише домовласникам. Міське урядування тут здійснювали за посередництвом зібрання уповноважених на чолі з міським старостою, котрого обирали на чотири роки. Коло ж повноважень міських спрощених управлінь було ідентичним із повноваженнями міських управлінь, що діяли в повному обсязі [12, с. 171]. Натомість міський староста виконував як розпорядчі, так і виконавчі функції.

Упровадження нового міського управління у Волинській губернії розпочалось у 1893 р., коли затвердили список міст, які отримували спрощене міське управління [14, с. 153]. До них віднесено Овруч, Ковель, Дубно, Рівне, Старокостянтинів, Остріг, Заслав [2, с. 314]. Відповідно, із дванадцяти повітових міст Волині міські думи мали функціонувати лише в Житомирі, Луцьку, Новограді-Волинському, Володимирі-Волинському й Кременці. На початку ХХ ст. міське управління в повному обсязі отримали також Рівне та Ковель [11, с. 80, 156]. У 1903 р., із наданням Здолбунову статусу позаштатного міста губернії. Тут також створено спрощене громадське управління [21, арк. 107].

Підготовка виборів до реформованих, згідно з новим законом органів міського самоврядування, розпочалась у тому ж 1893 р. Так, у 1894 р. відбулось обрання нового складу Луцької міської думи, у якому взяли участь лише 105 осіб. Причиною невеликої кількості тих, хто мав право обирати та бути обраним, став новий майновий ценз. Як наслідок, до складу новоутвореної думи увійшло лише двадцять гласних [15, с. 145].

Обмеження виборчих прав євреїв, які склали значну частку міського населення Волинської губернії, не могло не викликати заперечень із їхнього боку. На хвилі демократичних перетворень у роки російської революції в 1905 р. двоє гласних Кременецької міської думи М. Д. Шумський та І. Ф. Моргуліс звернулися до членів думи із заявою про складання своїх повноважень. Їхнє рішення обґрунтувалося незгодою із засадами чинного Міського положення щодо порядку представництва євреїв в органах міського урядування: «І до тих пір, доки Міське положення 1892 р. в силі, доки наші єдиновірці будуть позбавлені активного і пасивного виборчого права в міському самоуправлінні, ми вважаємо неможливим користуватися якимись то уявними правами і складаємо з себе обов'язки гласних» [5, арк. 144]. Знаково, що інші члени міського управління Кременця підтримали їх і проголосували за офіційне звернення до уряду щодо «надання євреям таких же прав громадянських, якими на сьогодні користується все інше населення міста» [5, арк. 145]. Невідомо, чи справді таке звернення було надіслане, але вже те, що більшість гласних-православних підтримала своїх колег-юдеїв, засвідчило зміни у свідомості містян у бік лібералізації етнічних та конфесійних відносин хоча б в окремо взятій міській думі.

Загалом, виборчим правом упродовж досліджуваного періоду користувався лише незначний відсоток міського населення Волинської губернії. Так, за підрахунками О. Прищепи, відповідно до Міського положення 1870 р. виборцями до Луцької міської думи визнано 450 осіб, або ж 3 % від усього населення міста, а за Міським положенням 1892 р. – 105, або ж 0,6 % [14, с. 155].

Однак, незважаючи на обмежене виборче право містян, громадські управління офіційно вважалися виразниками інтересів усього міського населення. Регулювання основних проблемних питань життєдіяльності міста мало здійснюватися за допомогою видання постанов, обов'язкових для жителів міст.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Упродовж останньої третини ХІХ ст. правове регулювання управління містами в Російській імперії двічі змінювалося внаслідок упровадження в дію Міського положення 1870 р. та Міського положення 1892 р. Реформування міського врядування у Волинській губернії не відбувалося синхронно з усією державою, а його дія в повному розмірі поширювалася лише на державні міста, тоді як приватновласницькі отримували лише спрощене міське управління.

У більшості повітових міст губернії створено нові органи міської влади, які обиралися на основі майнового виборчого цензу, не обмеженого становими перепонами. Важливим був поділ органів міського управління на розпорядчі (міська дума) та виконавчі (міська управа). Однак більшість містян були позбавлені можливості обирати й бути обраними до міських владних інституцій, а отже – прямо чи опосередковано впливати на керування власним містом.

Мало досліджено такі аспекти висвітленої в цій статті проблеми, як місце та роль окремих очільників міської влади в розв'язанні нагальних господарських проблем міста, а також реакція пересічних містян на впровадження й реформування нової системи міського врядування.

Джерела та література

1. Бармак М. Особливості проведення міської реформи 1870 р. у Волинській губернії. *Україна в контексті європейської історії*: матеріали Всеукр. наук. конф. Тернопіль, 2014. С. 83–92.
2. Высочайше утвержденный, 26 ноября 1893 года, список городских поселений Московского, Киевского, и Виленского генерал-губернаторств, у коих вводится предусмотренное статьей 22 Высочайше утвержденного, 11 июня 1892 года, Городовое положение, упрощенное городское общественное управление. Приложение к № 10094. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание третье. Санкт-Петербург, 1895. Т. XIII. 1893. № 10094. С. 313–314.
3. Высочайше утвержденное Городовое Положение 16/28 июня 1870 г. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание второе. Санкт-Петербург, 1874. Т. XLV. Отделение первое. 1870. № 48498. С. 821–839.
4. Высочайше утвержденное Городовое Положение 11 июня. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание третье. Санкт-Петербург, 1895. Т. XII. 1892. № 8708. С. 430–456.
5. Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської області). Ф. 242. Оп. 1. Спр. 54.
6. Держархів Тернопільської області. Ф. 242. Оп. 1. Спр. 65.
7. Карліна О. Функціонування магістрату міста Кременця наприкінці ХVІІІ – у 50-х роках ХІХ ст. *Студії і матеріали з історії Волині*. Кременець, 2009. С. 151–159.
8. О введении в действие нового Городового Положения. Именной Высочайший указ, данный Сенату 11 июня. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание третье. Санкт-Петербург, 1895. Т. XII. 1892. № 8707. С. 430.
9. О воспреещении городским думах уменьшать и отменять содержание должносным лицам городского общественного управления до истечение сроков их службы или выбытия их из должности. Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание третье. Санкт-Петербург, 1888. Т. VI. 1886. № 5720. С. 228.
10. О применении Городового положения 16 июля 1870 года к городам Западных губерний. Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета, опубликованное 6 июня [1875 г.]. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание второе. Санкт-Петербург, 1875. Т. L. Отделение первое. 1877. № 54640. С. 462–464.
11. Памятная книжка Волынской губернии на 1908 год. Житомир, 1907. 576 с.
12. Правила об упрощенном городском общественном управлении. Приложение к № 8708. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание третье. Санкт-Петербург, 1895. Т. XII. 1892. № 8708. С. 170–171.
13. Прищепя О. П. Виборчий закон, згідно з міським положенням 1870 р. та його реалізація на Волині. *Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.* 2001. № 2. С. 136–142.
14. Прищепя О. П. Міста Волині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Рівне, 2010. 287 с.
15. Прищепя О. П. Міська реформа 1892 р. та її запровадження на Волині. *Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.* 2001. № 2. С. 142–148.
16. Прищепя О. П. Реформування Луцького міського самоврядування на засадах міського положення 1870 року. *Волинський музей: історія і сучасність*: наук. зб.: матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю Волин. краєзнав. музею та 55-річчю Колодяжненського літ.-мемор. музею Лесі Українки (Луцьк–Колодяжне, 19 трав. 2004). Луцьк, 2004. Вип. 3. С. 368–370.

17. Седляр А. Повноваження та правові основи формування міських дум Волині та Поділля наприкінці XIX – на початку XX ст. *Волинські історичні записки*: зб. наук. праць. Житомир, 2009. Т. 2. С. 110–116.
18. Центральный державный исторический архив Украины, м. Київ (далі – ЦДАК України). Ф. 442. Оп. 108. Спр. 130.
19. ЦДАК України. Ф. 442. Оп. 549. Спр. 25.
20. ЦДАК України. Ф. 442. Оп. 549. Спр. 43.
21. ЦДАК України. Ф. 442. Оп. 653. Спр. 121.
22. Щерба Т. О. Міське самоуправління на Правобережній Україні у другій половині XIX с.: автореф. дис. ... канд. іст. наук. Донецьк, 2001. 19 с.

Лесничая Паулина. Реформирование городского управления в Волынской губернии (последняя треть XIX в.). Рассмотрены особенности реформирования городского управления в Волынской губернии в последней трети XIX в. Проанализированы нормативно-правовые акты, на основе которых осуществлялось преобразование органов городской власти. Акцентируется внимание на процессе введения в практику управления волыньским городом в соответствии с Городским положением 1870 г. и Городским положением 1892 г. Показаны различия проведения городской реформы в городах государственной и частной собственности. Новых исследований требует проблема роли глав новообразованных органов городской власти в решении важных хозяйственных проблем города, а также реакция рядовых горожан на введение новой системы городского управления.

Ключевые слова: Волынская губерния, город, городская дума, упрощенное общественное управление, Городское положение 1870 г., Городское положение 1892 г.

Lesnychyа Paulina. Reforming the City Government in the Volyn Province (the Last Third of the XIX Century).

The peculiarities of the reform the city government in the Volyn province in the last third of the nineteenth century are considered. The regulatory legal acts on the basis of which the transformation of the city authorities was carried out are analyzed. Emphasis is placed on the process of introducing the management in Volyn cities in accordance with the City regulation of 1870 and the City regulation of 1892. The differences in the reforming the city government in cities of state and private property are shown. The problem requires new research regarding of the role of heads of newly formed bodies of the city government in solving important economic problems of the city as well as the reaction of ordinary citizens to the introduction of a new system of urban management.

Key words: Volyn province, city, city council, simplified public administration, City regulation of 1870, City regulation of 1892.

Стаття надійшла до редколегії
12.09.2017 р.

УДК 930(470+571)

Катерина Литвин

**Кадрове забезпечення місцевих органів політичної поліції Російської імперії
(друга половина XIX – початок XX ст.)**

Проаналізовано методи відбору та підготовки кадрів для губернських жандармських управлінь та охоронних відділень другої половини XIX – початку XX ст. Зроблено спробу виокремити основні риси, які повинні бути притаманні кандидатам на службу в політичній поліції, та фактори, що впливали на зміну системи їх професійного навчання.

Ключові слова: політична поліція, кадрове забезпечення, губернське жандармське управління, охоронне відділення, Російська імперія.

Постановка наукової проблеми та її значення. У Російській імперії на органи політичної поліції покладали розслідування та попередження найтяжчих злочинів проти державного ладу, спостереження за настроями населення. У другій половині XIX – на початку XX ст. розвиток цих органів набув найбільшого розмаху. Вони мали значний вплив усередині держави. Вивчення кадрового забезпечення органів політичної поліції залишається важливою проблемою, оскільки саме завдяки системі відбору й підготовки службовців політичний розшук і став сильною зброєю в руках імператора.

¹ © Литвин К., 2017